

**СУДОВА ОЦІНКА ДЕПОНОВАНИХ ПОКАЗАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ПРАВАЗАСТОСОВНИЙ АСПЕКТ****THE ASSESSMENT OF DEPOSITED TESTIMONY BY COURT:
LAW ENFORCEMENT ASPECT**

Завтур В.А., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального процесу, детективної
та оперативно-розшукової діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена правозастосовним проблемам здійснення судом оцінки показань свідка, потерпілого, які були допитані під час досудового розслідування у судовому засіданні за правилами ст. 225 КПК України.

На підставі аналізу судової практики доведено, що здійснення судом оцінки належності, допустимості та достовірності депонованих показань відбувається за такими параметрами, як: 1) оцінка наявності визначених законом підстав здійснення процедури депонування показань; 2) оцінка дотримання визначеного законом порядку проведення допиту за ст. 225 КПК України; 3) наявність обґрунтованих сумнівів щодо достовірності депонованих показань та можливість їх усунення. На підставі аналізу доктринальних джерел та правозастосовної практики розглянуто кожен із них.

З'ясовано, що здійснення допиту в порядку ст. 225 КПК України без участі сторони захисту, коли особі на час його проведення було повідомлено про підозру, завжди тягне за собою визнання отриманих відомостей недопустимими як докази. Запропоновано алгоритм оцінки депонованих показань, які були отримані із порушенням права на конфронтацію. Встановлено, що у разі здійснення оцінки показань свідка, потерпілого, які були отримані в порядку ст. 225 КПК України до повідомлення особі про підозру, суд повинен з'ясувати можливість повторного допиту цих осіб у судовому засіданні. У разі неможливості повторного допиту суд має право врахувати їх показання у процесі ухвалення судового рішення, але тією мірою, якою це не порушуватиме право обвинуваченого на справедливий суд.

Проаналізовано особливості оцінки доказів у разі виникнення обґрунтованих сумнівів у достовірності депонованих показань. Розкрито алгоритм оцінки судом депонованих показань на прикладі окремих судових рішень, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Сформульовано висновки щодо загальних правил оцінки судом депонованих показань.

Ключові слова: депонування показань, показання, допит, докази, оцінка доказів, свідок, потерпілий, перехресний допит, право на конфронтацію.

The article is devoted to the law enforcement problems of the court's assessment of the testimony of a witness, the victim, who were questioned during the pre-trial investigation in court under the rules of Art. 225 of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Based on the analysis of case law, it is proved that the court's assessment of the relevance, admissibility and reliability of the deposited testimony is based on the following parameters: 1) assessment of the existence of statutory grounds for the procedure of depositing testimony; 2) assessment of compliance with the procedure of deposition established by law under Art. 225 of the CPC of Ukraine; 3) the presence of reasonable doubts about the reliability of the deposited testimony and the possibility of their elimination. Each of them is considered on the basis of the analysis of doctrinal sources and law enforcement practice.

It was found that the deposition of testimony in accordance with Art. 225 of the CPC of Ukraine without the participation of the defense, when the person at the time of its notification was suspected always entails the recognition of the information inadmissible as evidence. An algorithm of assessment of deposited testimonies obtained in violation of the right to confrontation is proposed. It is established that when assessing the testimony of a witness, the victim, which were obtained in accordance with Art. 225 of the CPC of Ukraine before notifying a person of suspicion, the court must determine the possibility of re-interrogation of these persons in court. If it is impossible to re-interrogate, the court has the right to take testimony into account when making a court decision, but to the extent that it does not violate the right of the accused to a fair trial.

The peculiarities of the assessment of evidence in case of reasonable doubts about the reliability of the deposited testimony are analyzed. An algorithm for assessment of deposited testimony on the example of individual court decisions placed in the Unified State Register of Court Decisions is revealed.

Conclusions on the general rules for the assessment of deposited testimony by the court are formulated.

Key words: deposition of testimony, testimony, questioning, evidence, assessment of evidence, witness, victim, cross-examination, right to confront.

Вступ. Одним із ключових постулатів засади безпосередності дослідження показань, речей та документів є положення про те, що відомості, які містяться в показаннях, речах і документах, що не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані доказами, крім випадків, передбачених КПК України. Виняток із цього загального правила становлять відомості, що були надані слідчому судді в межах спеціальної процедури, передбаченої ст. 225 КПК України, яка у доктрині іменується депонуванням показань. Ч. 1 ст. 225 КПК України передбачено, що у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит у суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слід-

чого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого у судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб.

Основна ідея цієї процедури полягає в необхідності компенсації об'єктивної неможливості дотримання судом засади безпосередності дослідження показань, якої можна досягти у разі, якщо свідок, потерпілий під час досудового розслідування будуть допитані на змагальних засадах неупередженим суб'єктом, що є носієм судової влади – слідчим суддею.

Норма ч. 4 ст. 225 КПК України наділяє суд правом не враховувати депоновані показання під час ухвалення судового рішення, навівши мотиви для цього. Така нормативна регламентація актуалізувала низку правозастосовних проблем, пов'язаних з оцінкою судом депонованих показань під час ухвалення підсумкових судових рішень, яка через специфічність кримінальної процесуальної форми їх отримання матиме певні особливості, а також визначеним мотивів, з яких суд може такі показання відхилити.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Доктринальні та практичні аспекти здійснення процедури депонування показань за чинним КПК України досліджувалися А.В. Бежановою, І.В. Гловюк, І.Ю. Кайло, О.О. Сольоновою, Т.В. Лукашкіною, В.С. Моголою, С.Л. Шаренко, Д.О. Шингарьовим та ін. Втім більшість цих праць присвячено проблемам визначення сутності цього інституту та процесуального порядку проведення допиту за правилами ст. 225 КПК України. Питання ж подальшої оцінки судом таких показань під час ухвалення підсумкового судового рішення висвітлювалися лише частково у дисертаційних дослідженнях І.Ю. Кайло та С.Л. Шаренко.

Саме тому метою цього дослідження є встановлення алгоритму оцінки судом належності, допустимості та достовірності показань свідка, потерпілого, отриманих у порядку ст. 225 КПК України, під час ухвалення підсумкових судових рішень.

Виклад основного матеріалу. Аналіз правозастосовної практики у досліджуваному сегменті дозволяє констатувати здійснення судом оцінки належності, допустимості та достовірності депонованих показань за такими параметрами, як: 1) оцінка наявності визначених законом підстав здійснення процедури депонування показань; 2) оцінка дотримання визначеного законом порядку проведення допиту за ст. 225 КПК України; 3) наявність обґрунтованих сумнівів щодо достовірності депонованих показань та можливість їх усунення. З огляду на контекст нашого дослідження вважаємо за доцільне детально розглянути кожен із них.

Оцінка наявності визначених законом підстав здійснення процедури депонування показань. У Постанові Касаційного кримінального Суду Верховного Суду від 18 червня 2020 року (справа № 310/1098/18) було викладено позицію щодо необхідності перевірки судом підстав для проведення слідчим суддею допиту у порядку ст. 225 КПК [1]. Нині суди керуються такою позицією під час ухвалення вироку та надання оцінки відповідним доказам. Так, наприклад, суд апеляційної інстанції, надаючи оцінку доводам прокурора про необґрунтованість відхилення судом першої інстанції депонованих показань, констатував «відсутність підстав, зазначених у ст. 225 КПК України, для допиту ОСОБА_3, оскільки наведені обставини щодо способу життя свідка не є тими підставами, які б вказували на непереборні обставини неможливості допитати свідка під час судового розгляду» [2]. Запорізький апеляційний суд так само визнав слушними доводи сторони захисту про порушення місцевим судом вимог ст. 23 КПК України щодо безпосередності дослідження доказів через відсутність в оскаржуваному вироку аналізу доцільності допиту потерпілих у порядку ст. 225 КПК України [3]. Втім слід відзначити, що в аналізованих судових рішеннях узаконене порушення не було єдиним мотивом їх прийняття.

Оцінка дотримання визначеного законом порядку проведення допиту за ст. 225 КПК України. Левова частка порушень, які тягнуть за собою відхилення судом наданих у порядку ст. 225 КПК України показань, полягає у проведенні допиту без участі сторони захисту, коли особі на час його проведення було повідомлено про підозру [4; 5]. Порушення норм ст. 225 КПК України в цьому аспекті, як засвідчує судова практика, завжди тягне за собою необхідність у повторному допиті свідка та потерпілого, а у разі неможливості його проведення – визнання депонованих показань недопустимими доказами.

У цьому контексті принципового значення набуває також і належне повідомлення підозрюваного, його захисника, законного представника про час та місце проведення допиту у порядку ст. 225 КПК України. С.Л. Шаренко у своєму дисертаційному дослідженні моделює практичну ситуацію, за якої сторона захисту умисно не з'являється на допит у порядку ст. 225 КПК України, розраховуючи на визнання таких показань недопустимими через порушення права на перехресний допит, і пропонує алгоритм оцінки таких доказів, який цілком заслуговує на підтримку:

суд має виходити з того, чи зберігається на момент судового розгляду об'єктивна можливість повторно допитати особу у судовому засіданні. Якщо така можливість існує, то вона має бути реалізованою з метою забезпечення права на перехресний допит. Проте у разі, коли на момент судового розгляду об'єктивна можливість повторного допиту виключається (смерть особи, неможливість встановити місце її перебування тощо), суд має використовувати як допустимий доказ показання, отримані в порядку ст. 225 КПК України [6, с. 284].

Втім врахування показань свідка, потерпілого, наданих ними під час досудового розслідування в порядку ст. 225 КПК України до повідомлення особі про підозру, без участі сторони захисту також становитиме порушення права обвинуваченого на конфронтацію (за формальною відповідністю ч. 1 ст. 225 КПК України). Як видається, у такому разі сторона захисту має право подавати клопотання про повторний допит таких осіб і чинна редакція ч. 4 ст. 225 КПК України таку можливість відкриває. У разі неможливості повторного допиту суд має право врахувати такі показання під час ухвалення судового рішення, але тією мірою, якою це не порушуватиме права обвинуваченого на справедливий суд. Для здійснення оцінки таких показань суд має керуватися тими критеріями правомірності використання показань відсутніх свідків, які були сформульовані ЄСПЛ у справі «Аль-Хавайя і Тахері проти Сполученого Королівства» (Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom, Заяви № 26766/05 та 22228/06): 1) чи є необхідним прийняття показань відсутніх свідків; 2) чи були неперевірені свідчення відсутніх свідків виключною або вирішальною основою обвинувального вироку; 3) чи були достатні протилежні фактори, включаючи міцні процесуальні гарантії, що забезпечують, щоб кожен судовий процес, який оцінюється, загалом був справедливим.

Цей трикоровий тест був розвинутий ЄСПЛ у справі «Шачашвілі проти Німеччини» (Schatschaschwili v. Germany, Заява № 9154/10), у якій Суд також констатував порушення п. 1 підпункту «d» ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод через те, що заявник на жодній стадії процесу не мав можливості допитати двох свідків, які надали показання слідчому судді на досудовому слідстві. Водночас обвинувальний вирок ґрунтувався саме на цих показаннях.

Цікаво, що, наприклад, ст. 114 КПК Грузії, яка регламентує процедуру, аналогічну депонуванню, допускає допит свідка під час досудового розслідування судом без виклику та інформування сторін, але водночас чітко закріплює правило використання таких показань у суді – вони є недопустимими, якщо свідок може бути допитаний повторно (ч. 4 ст. 114) [7]. Норма ч. 4 ст. 225 КПК України в цьому контексті є більш гнучкою і відкриває простір для правозастосовного розсуду.

На оцінку допустимості депонованих показань потенційно можуть впливати й інші порушення порядку їх отримання: свідка не попереджено про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілого – за давання завідомо неправдивих показань; не було забезпечено участь перекладача у разі, якщо допитувана особа не володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження; свідку не роз'яснено право відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показань щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК України не підлягають розголошенню. Їх істотність і, зрештою, вплив на загальну оцінку допустимості залежатиме від фактичних обставин конкретного кримінального провадження.

Наявність обґрунтованих сумнівів щодо достовірності депонованих показань та можливість їх усунення. Як демонструє судова практика, у судовому розгляді повсякчас постають питання про достовірність депонованих показань та їх узгодженість з іншими дока-

зами. В ухвалі Апеляційного суду Львівської області було навіть констатовано вчинення потерпілим кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України (надання суду під присягою завідомо неправдивих показань) під час допиту слідчим суддею [8].

За наявності обґрунтованих сумнівів у достовірності показань, що були отримані в порядку ст. 225 КПК України, судами завжди вирішується питання про повторний допит свідка, потерпілого з метою їх уточнення, що цілком відповідає положенням ч. 4 ст. 96, ч. 4, 5 ст. 225 КПК України. Зокрема, свідок, потерпілий можуть бути викликані у судове засідання з метою проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження для з'ясування причин розбіжності в їхніх показаннях (ч. 15 ст. 352 КПК України). На думку І.Ю. Кайло, у разі наявності розбіжностей між показаннями, наданими особою у суді, й показаннями, одержаними від неї в порядку ст. 225 КПК на досудовому розслідуванні, «суд у своєму рішенні повинен спиратися на показання, що підтверджуються системою інших доказів, пояснивши у своїй ухвалі, чому він критично ставиться до показань, отриманих у процесі досудового розслідування, або, навпаки, – під час судового розгляду» [9, с. 92]. Такий підхід є логічним, водночас більш проблемною з практичної точки зору є оцінка depoнованих показань у разі, коли здійснити повторний допит не видається можливим.

У цьому аспекті заслуговує на увагу алгоритм оцінки depoнованих показань, який було викладено у вирокі Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя. Під час судового розгляду у суду виникла необхідність у уточненні показань свідка, враховуючи здебільшого обвинувальний характер питань, що були поставлені під час допиту в порядку ст. 225 КПК України. Як зазначається у судовому рішенні: «Свідок ОСОБА_6 була допитана слідчим суддею на стадії досудового розслідування за клопотанням сторони обвинувачення. Сторона захисту не була присутня під час вказаного допиту і навіть не викликала у судове засідання для участі у цьому допиті свідка. Формально на момент проведення допиту вказаного свідка нікому, у тому числі й ОСОБА_4, не було повідомлено про підозру. Разом з цим стороною обвинувачення на допиті свідка ОСОБА_6 ставились лише запитання, спрямовані на викриття саме ОСОБА_4 у скоєнні кримінального правопорушення. Крім того, сторона обвинувачення не ініціювала одночасний допит двох і більше осіб за участю свідка ОСОБА_6 та ОСОБА_4 з метою усунення протиріччя у їхніх показаннях» [10].

Далі суд аналізує можливість уточнення показань свідка вже у судовому засіданні: «Під час судового розгляду вказаного кримінального провадження суд був позбавлений можливості безпосередньо допитати свідка ОСОБА_6 у зв'язку з її постійним перебуванням за межами України. Відповідно до інформації, що міститься

у довідці, наданій суду прокурором (том № 3 а.с.158), ОСОБА_6 30.11.2014 року перетнула кордон шляхом авіаперельоту із Дніпропетровська до Тель-Авіва і в зворотному напрямку не поверталась» [10].

У вирокі Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області суд визнав показання двох свідків, які були допитані в порядку ст. 225 КПК України під час досудового розслідування, такими, що «не відповідають критерію поза розумним сумнівом», оскільки вони суперечать іншим доказам, які були досліджені у судовому розгляді, зокрема, показаннями інших свідків, що були допитані безпосередньо у судовому засіданні. З урахуванням цього суд визнав неналежним доказом також і протоколи пред'явлення фотознімків для впізнання свідкам, чий показання були depoновані. У цій справі суд також вживав заходів щодо виклику цих свідків та допиту безпосередньо у судовому засіданні (судове рішення містить вказівку про те, що ухвали про привід виконані не були) [11].

Наведені приклади дозволяють чітко встановити алгоритм оцінки судом depoнованих показань, щодо яких є обґрунтовані сумніви у їх достовірності: суд з'ясовує можливість повторного допиту свідка, потерпілого, а у разі неможливості його проведення керується принципом, викладеним у ч. 4 ст. 17 КПК України, – усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи.

Висновки. Викладене дозволяє підбити деякі загальні підсумки щодо правил оцінки судом depoнованих показань:

1) оцінка depoнованих показань здійснюється за трьома критеріями (наявності підстав depoнування показань, дотримання процесуального порядку здійснення процедури depoнування, оцінка достовірності depoнованих показань);

2) здійснення допиту свідка, потерпілого без участі сторони захисту на момент, коли особі вже було повідомлено про підозру, завжди тягне за собою недопустимість відповідних показань як доказів через порушення права на конфронтацію;

3) для здійснення оцінки показань свідка, потерпілого, які були отримані в порядку ст. 225 КПК України до повідомлення особі про підозру, суд повинен з'ясувати можливість повторного допиту цих осіб у судовому засіданні. У разі неможливості повторного допиту суд має право їх врахувати під час ухвалення судового рішення, але тією мірою, якою це не порушуватиме право обвинуваченого на справедливий суд;

4) у разі виникнення сумнівів у достовірності depoнованих показань під час судового розгляду суд повинен з'ясувати істотність такої неузгодженості з іншими доказами, і у разі необхідності – допитати свідка, потерпілого повторно. У разі неможливості повторного допиту цих осіб суд здійснює оцінку таких показань за правилом ч. 4 ст. 17 КПК України – усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Касаційного кримінального Суду від 18 червня 2020 року, судова справа № 310/1098/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89929183>.
2. Ухвала Запорізького апеляційного суду від 19 січня 2021 року, судова справа № 336/1172/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94618576>.
3. Ухвала Запорізького апеляційного суду від 25 січня 2021 року, судова справа № 310/1098/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94719322>.
4. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 24 березня 2017 року, судова справа № 236/2048/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/65568791> (дата звернення: 20.01.2022).
5. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 02 липня 2014 року, судова справа № 759/19187/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/39555023> (дата звернення: 20.01.2022).
6. Шаренко С.Л. Теоретико-прикладні основи діяльності слідчого судді : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 533 с.
7. Уголовно-процесуальний кодекс Грузії от 09 октября 2009 г. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ru/document/download/90034/37/ru/pdf> (дата звернення: 20.01.2022).
8. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 21 травня 2018 року, судова справа № 466/997/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75231580> (дата звернення: 20.01.2022).
9. Кайло І.Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 218 с.
10. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 19 липня 2017 року, судова справа № 335/5277/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/68005887> (дата звернення: 20.01.2022).
11. Вирок Тернівського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10 серпня 2020 року, судова справа № 211/931/17-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90857646> (дата звернення: 20.01.2022).